

Maskulinitet och jämställd skola

ARBETE FÖR ÖKAD TRYGGHET OCH
BÄTTRE STUDIERESULTAT

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Maskulinitet och jämställd skola

ARBETE FÖR ÖKAD TRYGGHET OCH
BÄTTRE STUDIERESULTAT

Upplysningar om innehållet:
Magnus Jacobson, magnus.jacobson@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2018
ISBN: 978-91-7585-607-0
Text: Magnus Jacobson, SKL, efter underlag från Mia Heikkilä,
docent och lektor i pedagogik vid Mälardalens högskola.
Illustration: Stina Löfgren
Produktion: Advant Produktionsbyrå
Tryck: Ätta.45, 2018

Förord

Jämställdhetsarbetet har sin grund i kvinnors kamp för att få samma rättigheter och möjligheter som män. Men jämställdhetsarbetet måste också involvera pojkar och män, och utmana de föreställningar om manlighet som är ett hinder för jämställdheten.

Ett jämställdhetsarbete som förändrar begränsande och skadliga normer för maskulinitet kan ge stora vinster för både kvinnor och män och för samhället som helhet. Det kan leda till ökad trygghet, förbättrad hälsa, mer jämställda relationer och minskat våld, och samtidigt höja kvaliteten inom skola, vård och omsorg. Det kan bidra till att luckra upp den könssegregerade arbetsmarknaden och bredda rekryteringen till offentlig sektor.

Detta var grunden för den överenskommelse mellan SKL och regeringen som låg bakom satsningen på män och jämställdhet 2016–2017. Satsningen har utgått från en omfattande kartläggning av jämställdhetsarbetet i kommuner, landsting och regioner, och bedrivits i bred dialog med företrädare för verksamheter, forskning och det civila samhället. År 2016 resulterade detta bland annat i ett antal filmer och regionala konferenser.

Under 2017 har satsningen fokuserat på jämställd utbildning, hälsa och föräldraskap samt våldsförebyggande arbete. Inom vart och ett av dessa områden har SKL tagit fram filmer, rapporter och skrifter för att beskriva möjliga vägar till förändring.

Den här skriften beskriver möjliga strategier för att utveckla skolans arbete, med utgångspunkt i ojämställdhet och normer för maskulinitet. Du som är politiker, chef eller strateg med ansvar för verksamhetsutveckling är primär målgrupp.

Förhoppningen är att materialet ska stärka det pågående jämställdhetsarbetet och inspirera till nya insatser, ytterst med målet att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.

Vesna Jovic

Vd

Sveriges Kommuner och Landsting

Innehåll

- 7 Inledning - Att utmana normer kan ge många vinster
- 8 Många jobbar med genus men behovet av stöd är stort
- 9 Maskulinitet och ojämställdhet
- 10 Olika betydelse för olika pojkar och män

- 13 **Kapitel 1. Sämre studieresultat för pojkar**
- 13 Flickor och pojkar hanterar krav på olika sätt
- 14 Många faktorer påverkar pojkars sämre resultat
- 15 Färre pojkar fullföljer gymnasieskolan
- 16 Sämre betyg och lägre utbildning får konsekvenser

- 19 **Kapitel 2. Förbättringsområden i skolan**
- 19 Jämställdhet en punkt på dagordningen
- 20 Studie- och yrkesvägledning som utmanar traditionella könsmonster
- 22 Genusmedveten undervisning och elevhälsa
- 25 Våldsförebyggande arbete i skolan

- 27 **Mer om pojkar, män och maskulinitetsnormer**

- 29 **Referenser**

Inledning – Att utmana normer kan ge många vinster

Skolan har ett brett jämställdhetsuppdrag. Det handlar om att ge flickor och pojkar samma möjligheter att lära för livet och att fritt utveckla sin potential. Jämställdhet är också ett av de grundläggande demokratiska värden som skolan ska förmedla till eleverna.

Den här skriften redogör kortfattat för hur normer för kön påverkar skolans arbete med framförallt pojkar inom olika områden. I det följande presenteras några centrala utvecklingsområden i skolans jämställdhetsarbete, med inriktning mot att utmana och förändra normer för maskulinitet: ett normkritiskt arbetssätt som kan bidra till bättre studieresultat, en genusmedveten studie- och yrkesvägledning som breddar elevernas valmöjligheter, en elevhälsa som svarar upp mot pojkars behov, och ett våldsförebyggande arbete som inkluderar alla elever.

Det har stor betydelse hur vuxna i skolan förhåller sig till normer kring kön, vilka förväntningar de signalerar till pojkar och flickor och hur frågor om kön, sexualitet och jämställdhet hanteras i undervisningen. Ett systematiskt och långsiktigt arbete för att förändra maskulinitetsnormer är därför ett viktigt led i skolans kvalitetsarbete.

När destruktiva och begränsande normer för maskulinitet inte längre står i vägen för pojkars skolarbete får de bättre resultat och fler klarar kunskapskraven. Det kan på sikt leda till minskad ohälsa, minskad arbetslöshet och minskad social utsatthet.

Pojkar och flickor får också större valmöjligheter i en skola som systematiskt arbetar med studie- och yrkesvägledning utan könsbarriärer. Det kan bidra till minskad könsuppdelning på arbetsmarknaden, ge fler pojkar och flickor möjlighet att förverkliga sin potential och kan hjälpa offentlig sektor att klara den framtida kompetensförsörjningen.

En skola som aktivt motverkar alla former av våld – fysiskt, psykiskt och sexuellt – blir en lugnare plats för alla, både pojkar, flickor och vuxna, med ökad trygghet, mer studiero och bättre studieresultat.

En viktig kugge i jämställdhetsarbetet är samarbetet mellan lärarna och elevhälsan. Det måste också gälla pojkars möjlighet att reflektera över och prata om svårigheter, om utsatthet och rädsla för att inte leva upp till de ofta snäva förväntningar som finns på pojkar. Om pojkar till exempel får lära sig att ta ansvar för sin psykiska hälsa kan det på sikt också bidra till att fler män söker hjälp när de mår dåligt.

Sex- och samlevnadsundervisning kan ge pojkar motbilder till snäva normer för maskulinitet och kan därmed bidra till att de lär sig ta ansvar för sin egen och sin partners sexuella hälsa. Att reflektera över förväntningar på manlig sexualitet kan också bidra till att förebygga sexuella övergrepp och trakasserier.

Skolans jämställdhetsuppdrag

Jämställdhet mellan kvinnor och män är ett av de grundläggande värden som skolan ska förmedla. I läroplanerna för förskolan (Lpfö 98) samt grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11) anges att verksamheten ska motverka traditionella könsmonster och könsroller. Flickor och pojkar ska ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller. I läroplanen för gymnasieskolan (Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011) anges att eleverna ska uppmuntras att utveckla sina intressen utan fördomar om vad som anses vara kvinnligt eller manligt. I Lgr 11 anges jämställdhet som ett av de ämnesövergripande kunskapsområden som ska integreras i olika ämnen.

Sedan 2016 är jämställd utbildning ett nytt delmål för jämställdhetspolitiken: kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling

Källa: Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid: Skr. 2016/17:10.

Många jobbar med genus men behovet av stöd är stort

Ett normkritiskt arbete handlar om att synliggöra de föreställningar och förväntningar som formar barn, elever och vuxna, diskutera vad de leder till och utmana normer som bidrar till ojämställdhet och diskriminering. En avgörande framgångsfaktor är att de vuxna reflekterar över vilka normer de själva förmedlar eller upprätthåller, och vilka skilda förväntningar de kan ha på elever utifrån faktorer som kön, etnicitet, hudfärg, funktionsförmåga och andra aspekter. Att utmana normer för maskulinitet är en oundgänglig del av detta arbete.

År 2016 gjorde SKL en kartläggning av kommunernas jämställdhetsarbete med inriktning mot män, pojkar och maskulinitetsfrågor.¹ En tredjedel av alla skolförvaltningar svarade att de genomfört någon form av genuspedagogiskt arbete i syfte att förändra normer för maskulinitet, i förskola, grundskola eller gymnasieskola, under de senaste sex åren. Nästan lika många uppgav att de genomfört våldsförebyggande aktiviteter som var inriktade på pojkar, män och maskulinitet.

I jämförelse med andra kommunala verksamheter framstår skolan som en av de platser där frågor om kön, genus och normer har uppmärksammats mest. Samtidigt visar kartläggningen att det finns en stor efterfrågan på kunskap och stöd i arbetet med pojkar, män och maskulinitetsnormer. Merparten av insatserna har uppmärksammat könsskillnader mellan flickor och pojkar, men inte nått fram till att utmana och förändra de normer som skillnaderna grundar sig i.

Maskulinitet och jämställdhet

Jämställdhet är i grunden en fråga om makt. Ojämställdhet består i att män som grupp är överordnad kvinnor som grupp. Den maktordningen upprätthålls bland annat genom de normer för kvinnor och män, maskulinitet och femininitet, som vi gemensamt skapar och återskapar. Normerna upprätthåller föreställningar om att män och kvinnor är olika. De bidrar också till att egenskaper som förknippas med män och maskulinitet värderas högre än sådant som förknippas med kvinnor och femininitet.

Detta betyder inte att varje enskild man alltid är överordnad varje enskild kvinna, eller att varje man är rikare eller mer inflytelserik än varje kvinna. Men maktordningen och de normer som upprätthåller den är något vi alla måste förhålla oss till, medvetet eller omedvetet. Hur det påverkar oss beror på om vi är kvinnor, män eller icke-binära (det vill säga varken identifierar som kvinna eller man), men också på andra faktorer som ålder, sexuell läggning, etnisk tillhörighet, religion, socioekonomi och könsuttryck.

Maktordningen mellan könen innebär att män dominerar i samhällets topp, i den politiska, kulturella och ekonomiska eliten. Men män dominerar också i samhällets botten, i missbruk och kriminalitet. Tre gånger fler män än kvinnor dör i alkoholrelaterade sjukdomar. Sju av tio som begår självmord är män, samtidigt som många fler kvinnor än män söker vård för depression. Kvinnor dominerar som patienter i primärvården, men män dominerar i den dyrare specialistvården.

Not. 1. SKL (2016).

Olika förväntningar på flickor och pojkar

Normer för utseende och uppförande upprättar skillnader mellan flickor och pojkar i både grundskolan och gymnasieskolan, och eleverna uppfattar att dessa normer understöds av de vuxna. Det framgår av Skolverkets stora intervjuundersökning 2009*. Redan i förskolan är barn på det klara med att flickor och pojkar förväntas leka olika lekar, bära olika kläder och visa olika beteenden. Skolverket summerar så här:

”Att döma av elevintervjuerna råder ett ganska tufft socialt klimat med en begränsad genusrepertoar för pojkar i grund- och gymnasieskolan. De förväntas uppträda på ett visst sätt och ha vissa intressen som klassificeras som maskulina. Det handlar framför allt om de sociala relationerna pojkar utvecklar sinsemellan, särskilt när det gäller konflikthantering.”

*Skolverket (2009).

Listan kan göras lång. Samma normer som gynnar män – att de ska vara orädda, starka och kanske lite hänsynslösa – kan också bidra till mäns ohälsa och utslagning.

Olika betydelse för olika pojkar och män

Normer för maskulinitet får olika betydelse för enskilda män – eller pojkar – beroende på skilda livsvillkor och andra faktorer än kön. Ett exempel på det är hur dessa normer slår igenom i attityder till skolarbete och skolan. En etablerad modell för att förklara pojkars lägre studieresultat är att normer för manlighet genererar en ”antipluggkultur”, som innebär att det anses vara tufft för killar att inte plugga.² I vissa grupper av pojkar ger det alltså status att inte lägga tid på skolarbete.

Modellen lyftes fram av *Delegationen för jämställdhet i skolan* år 2010 och har sedan dess både kritiserats och nyanserats. Forskaren Ann-Sofie Nyström visade till exempel i sin avhandling att bra studieresultat visst kan vara eftersträvanvärt för många pojkar, men det ska inte synas att de behövt anstränga sig för att nå dit.³ Men antipluggkulturen kan också få andra innebörder, till exempel bland pojkar som aktivt tar avstånd från skolan för att de uppfattar den som en plats där de inte är välkomna. Skilda socioekonomiska förutsättningar gör att normerna får olika innebörd för olika grupper av pojkar.

Maskulinitet är inte något naturgivet eller essentiellt ”manligt”. Det rör sig istället om att egenskaper, karaktärsdrag och uttryck, som alla personer oavsett kön kan ha, har kommit att förknippas med män och manlighet. Det är med andra ord inte heller bara män och pojkar som måste förhålla sig till

Not. 2. Wernersson (2010).

Not. 3. Nyström (2012).

Referenser

- Arvsfonden (2017). [webbsida] *En kommun, fri från våld*. Stockholm: Arvsfonden. Hämtat 2017-12-15.
- Berg, L. (2016). ”Fast man har heller aldrig hört att det är för lite”. Unga män samtalar om penetration, prestation och lust. I *Ungdomar, sexualitet och relationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Det handlar om jämlik hälsa. Utgångspunkter för Kommissionens vidare arbete*. Delbetänkande av Kommissionen för jämlik hälsa. (SOU 2016:55).
- Flickor, pojkar, individer – om betydelsen av jämställdhet för kunskap och utveckling. Slutbetänkande av Delegationen för jämställdhet i skolan*. (SOU 2010:99).
- Heikkilä, M. (2017). [webbsida] *Könsskillnader i skolprestationer*, www.genus.se Hämtat 2017-12-01.
- Hiltunen, L. (2017). *Lagom perfekt: erfarenheter av ohälsa bland unga flickor och pojkar*. Diss., Linnéuniversitetet, Växjö. Lund: Arkiv förlag.
- Hirdman, Y. (2001). *Genus: om det stabila föränderliga former*. Stockholm: Liber.
- Män och jämställdhet*. (SOU 2014:6).
- Nyström, A.-S. (2012). *Att synas och lära utan att synas lära: En studie om underprestation och privilegierade unga mäns identitetsförhandlingar i gymnasieskolan*. *Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Sociologica Upsaliensia Nr 59*, Diss., Uppsala universitet.
- SCB (2016). *På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet*. Örebro: SCB-Tryck.
- SKL (2013a). *Framtidsval och arbetsliv. Exempel från kommuners studie- och yrkesvägledning*. Stockholm: SKL.
- SKL (2013b). *Öppna jämförelser Grundskola 2013. Hur motiverar skolan eleverna?* Stockholm: SKL.
- SKL (2015a). *Nuläge och utmaningar i elevhälsan*. Stockholm: SKL.
- SKL (2015b). *Utbildning – nyckeln till arbete*. Stockholm: SKL.
- SKL (2016). *Kartläggning av jämställdhetsarbete med inriktning mot pojkar, män och maskulinitetsfrågor*. (Opublicerad rapport, ärende nr 15/3098-5).
- Skolinspektionen (2017). *Statistik över anmälningsärenden första halvåret 2017, Diarienummer: 2017:7122*. Stockholm: Skolinspektionen.

- Skolverket (2009). *Diskriminerad, trakasserad, kränkt?* Barns, elevers och studerandes uppfattning om diskriminering och trakasserier. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2016a). *Läroplan för förskolan (Lpfö 98). Reviderad 2016*, Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2016b). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (Lgr 11). Reviderad 2016*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2017a). *Flickor bättre på gemensam problemlösning än pojkar. Pressmeddelande från Skolverket 2017-11-21*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2017b). [webbsida] *Sex och samlevnad*. Stockholm: Skolverket. Hämtat 2017-12-01.
- Skolverket (2018a). [webbsida] *Betyg i grundskolan årskurs 9 läsår 2016/17. Tabell 1B: Resultat av slutbetyg för elever som avslutat årskurs 9 läsåren 2012/13–2016/17*. Stockholm: Skolverket. Hämtat 2017-12-01.
- Skolverket (2018b). *Betyg och studieresultat i gymnasieskolan läsår 2016/17. Tabell 3C: Genomströmning inom 3 år för nybörjare i år 1 den 15 oktober 2012*. Stockholm: Skolverket. Hämtat 2017-12-01.
- Skr. 2016/17:10 *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*.
- Socialstyrelsen (2010). *Social rapport 2010*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Specialpedagogiska skolmyndigheten (2016). *Delaktighet i skolan för flickor och pojkar med adhd – intervjuer med elever och rådgivare i specialpedagogik*. Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Wernersson, I. (2015). *Könsskillnader i skolprestationer – idéer om orsaker*. (SOU 2015:51).
- Välja yrke. Slutbetänkande av Yrkesprogramsutredningen*. (SOU 2015:97).

